

УДК 347.78.025
**ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В СФЕРІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ**

О.О. Одінцева,
*кандидат юридичних наук
доцент Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені М. Туган-Барановського*

Черняк Г.М.
*магістр юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

В статье рассматриваются особенности использования отдельных объектов авторского права в сети Интернет, правовое регулирование их режима, дискуссии о возможности существования произведений во всемирной сети и их форме выражения, а также проблемы, порожденные трансформацией творчества в цифровую форму.

The article examines the use of certain features of copyright on the Internet, the legal regulation of their mode, discussions about the possibility of writings on the web and the form of their expression, as well as problems arising from the transformation of creativity in digital form.

У статті розглядаються особливості використання окремих об'єктів авторського права в мережі Інтернет, правове регулювання їх режиму, дискусії про можливість існування творів у всесвітній мережі і форму їх виразу, а також проблеми, породжені трансформацією творчості в цифрову форму.

Ключові слова: об'єкт авторського права, мережа Інтернет, оцифрування творів, веб-сайт, комп'ютерна програма.

Постановка проблеми. Особливістю сучасного етапу розвитку авторського права є зміна форми вираження творів і переведення їх у цифрову площину. Оскільки в Законі України «Про авторське право і суміжні права» була закріплена концепція охорони саме форми твору, то логічно виникає питання, чи підлягають охороні твори, розміщені в Інтернеті? Адже це вже не матеріальний носій, це таке вираження, що не є стабільним, важко довести навіть його існування взагалі. Твори, зафіксовані в електронній формі і розміщені в мережі, можуть бути сприйняті необмеженим колом користувачів у будь-який час. Проблема полягає в тому, що більшість правовласників не мають можливості відстежувати розповсюдження і використання об'єктів авторського права в Інтернеті, а традиційні способи захисту не є ефективними в новому цифровому середовищі. Тому питання як форм існування об'єктів авторського права в мережі, так і особливостей їх захисту в сучасних умовах є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних та методичних засад існування об'єктів інтелектуальної власності, зокрема, авторського права в мережі Інтернет внесли Л. Мамчур, Р.Еннан, Д. Жубанов, Н. Майданик. Всебічно дослідив авторське право в сфері функціонування всесвітньої мережі Інтернет О. Пастухов.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у дослідженні окремих аспектів існування творчості та об'єктів авторського права в новому цифровому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головними критеріями охороноздатності творів є, по-перше, їх оригінальність, по-друге, об'єктивна форма вираження. Стосовно першого показника законодавство не вдається в пояснення, говорячи про оригінальність лише стосовно назви твору та тих об'єктів, що нею не наділені. Другий критерій означає, що твір може бути виражений у будь-якій об'єктивній формі, а можливі способи його фіксації не деталізуються. Це підтверджує той факт, що твори в цифровій формі, в тому числі, ті що циркулюють в мережі, охороняються авторським правом. Про це говориться і в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 року №5, п. 18: «Твір вважається створеним з моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми з урахуванням суті твору (зокрема, письмової форми, електронної форми, речової форми)»[3].

Судова практика і законодавство виходять з того, що твори в електронній формі підлягають охороні. Зараз склалася ситуація, за якої фактично існує дві форми творів: 1) традиційна, тобто письмова або така, що може бути втілена на певному матеріальному носії (полотні, камені, в скульптурі); 2) цифрова, як результат оцифрування творів в традиційній формі. Хоча інколи така форма виступає в якості підготовчої для випуску в світ твору на матеріальних носіях (наприклад, письменник спочатку набирає текст оповідання на комп'ютері перед здачею його у друк).

Розміщення твору в мережі Інтернет можливе лише для творів в цифровій формі, суть якої у «викладенні змісту новоствореного чи перекодованні вже наявного твору через перетворення інформації, що в ньому міститься, за допомогою відповідного програмного забезпечення у спеціальний двійковий (бінарний) код, який може бути зчитаний лише комп'ютером, на якому встановлені відповідні програми» [6].

Особливістю є те, що твори в Інтернет можуть бути такими, що були зафіксовані одразу в цифровій формі (3D - дизайн, електронна книга, цифровий запис виконання), і їх розповсюдження може бути заплановане автором саме в такій формі. І, навпаки, власне факт існування твору в електронній формі ще не означає, що його автор має намір розмістити цей твір в Інтернеті. Друга особливість полягає у тому, що оцифрування не може розглядатися як створення нового твору чи співавторство. По суті це сукупність технічних дій, здійснити які може користувач, що володіє достатнім програмним забезпеченням. Більше того, Л. Мамчур говорить, що серед особистих немайнових прав автора варто визнати право обирати не тільки ім'я, але і форму фіксації твору [6].

Об'єкти авторського права розміщуються в мережі у вигляді майже всіх творів, перелічених у статті 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [1]. Р.Еннан зазначає, що обробка і передання даних Мережею та саме її функціонування відбувається завдяки такому об'єкту права інтелектуальної власності, як комп'ютерна програма, а зберігання і пошук інформації зазвичай здійснюється за допомогою електронних баз даних, які теж є об'єктом правової охорони у сфері інтелектуальної власності [7]. Фактично кожний твір, який може бути оцифрований, потенційно буде розміщений в Інтернеті.

Стосовно конкретних видів творів, що зустрічаються в Інтернеті та особливостей авторсько-правової охорони кожного з них виникає багато питань як в теорії, так і в практиці. Звернемося конкретно до кожного з цих об'єктів авторського права.

1) Літературні твори. Закон України «Про авторське право та суміжні права», хоча і не містить визначення літературних творів, конкретизує, що це можуть бути твори «белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо)» [1].

Більшість матеріалів, розміщених в Інтернеті, є саме літературними творами. Це можуть бути повідомлення електронної пошти, книги, статті, довідкова література, каталоги, словники – все це літературні твори в розумінні авторського права. Цитати, вирази розповсюджуються тут з надзвичайною швидкістю, та не завжди автор зазначається, інколи він взагалі не правильно цитується, дуже часто прізвище його може бути не правильно написано. По суті це є порушення права на ім'я та права бути зазначеним як автор твору.

Інтернет багатий на плагіат в розумінні статті 50 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», тобто має місце оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору [1]. Плагіат – це хвороба Інтернету, де нема жодного контролю за обігом літературних творів, статті копіюються, компілюються з іншими джерелами, в результаті отримуємо новий твір, встановити першоджерела якого не представляється можливим. Інколи добросовісні володільці сайтів все ж таки зазначають первинних авторів, але така ситуація скоріше виключення ніж правило.

Поширенню літературних творів в Інтернеті сприяє і велика популярність електронних книг, що здатні вмістити в себе тисячі примірників творів, скачування яких відбувається за допомогою мережі. Здебільшого це безкоштовно і не вимагає великих зусиль. А формат таких книг (pdf, fb2) дає можливість з легкістю перетворити їх зміст фактично у будь-який можливий.

2) Комп'ютерні програми. Також треба зупинитися на такому своєрідному об'єкті інтелектуальної власності, який за своїм правовим режимом прирівняний до літературних творів, як комп'ютерна програма. Саме вона уможливує пошук і ознайомлення з матеріалами, розміщеними в Інтернеті, та робить доступними всі інші твори, що передаються Інтернетом, переробляючи їх з мови комп'ютерів на мову, зрозумілу людині.

Інтернет перенасичений комп'ютерними програмами на будь-який випадок. В свідомості громадян нашої країни міцно закріпилось сприйняття комп'ютерних програм як невід'ємної частини або «безкоштовного додатку» до комп'ютера, але не до результату інтелектуальної діяльності людини, який безумовно є товаром. Практика вказує і на чисельні випадки несвідомого використання неліцензійних програм через недостатню поінформованість окремих осіб про незаконність таких дій [8].

Позитивною рисою охорони комп'ютерних програм за допомогою механізму авторського права є презумпція авторства. Це означає, що авторське право на комп'ютерну програму виникає при її створенні, і для його реалізації не потрібна обов'язкова реєстрація. Позитивним моментом є і тривалий термін дії авторського права (в Україні – протягом всього

життя автора і 70 років після його смерті). Проте ринок програмного забезпечення стрімко розвивається, і кожний рік або два виходять нові версії програм.

Очевидний же недолік авторського механізму охорони впливає із способу написання більшості сучасних програм[9]. Як відомо, програми не пишуться «з чистого листа», а створюються в середовищі розробки при використанні певної мови програмування. При цьому програмісти більшою чи меншою мірою використовують вже готові шаблонні конструкції, які є в середовищі розробки. З огляду на механізм охорони авторським правом, будь-яка програма, створена в середовищі розробки (а це 80–90% від загальної кількості програм у світі), може вважатися складеним твором, з чим важко погодитися.

Розглядаючи комп'ютерну програму як твір літератури, не можна не відзначити такої особливості: будь-який фрагмент будь-якої програми можна використовувати «як цитату» в іншій комп'ютерній програмі, а це дає можливість безоплатно і безкарно тиражувати чужі ідеї і отримувати за це прибуток. Таке тиражування призводить до перенасичення ринку програмного забезпечення однотипними програмами [10].

І, хоча механізм охорони комп'ютерних програм авторським правом, на мою думку, є найбільш ефективним, оскільки в умовах надзвичайної популярності програмних технологій та можливості швидкого розповсюдження «піратських» копій програм мережею Інтернет, він не потребує виконання значних формальностей і не віднімає часу на експертизу, проте практика доказує, що в нашій країні окрім юридичного захисту потрібні ефективні технологічні прийоми, які б запобігали незаконному обігу програм.

3) Фотографічні твори. Фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії є об'єктами авторського права в розумінні статті 8 Закону [1]. За обсягом творів, які передаються Інтернетом, вони займають друге місце після літературних творів і несуть надзвичайно велике інформаційне навантаження. По суті вся наочність, інтерактивність і яскравість Інтернету має місце саме завдяки ним.

Такі твори потрапляють в мережу двома способами:

1) Продукуються спеціально розробленими програмами або сервісами Інтернету; 2) другий спосіб полягає в тому, що фотографія має незалежний від комп'ютера характер і створюється за допомогою фотокамери, а вже потім опиняється в Інтернеті [11].

Розповсюдженню фотографічних творів в Інтернеті також сприяла винайдення для них цифрової форми. Вона зробила можливим перенесення зображення на комп'ютер, його редагування і легке копіювання. Поява соціальних мереж (vkontakte.ru, Facebook, однокласники та ін.) спричинила популяризацію діяльності професіональних фотографів, їх творчість опинилася під загрозою, адже нічого не варте скопіювати фото і розмістити на його своїй сторінці під власним іменем. Щоправда в разі звернення автора до адміністраторів таких сайтів контент найчастіше буде видалено. Проблема в тому, що відслідкувати розповсюдження зображення практично неможливо.

4) Аудіовізуальні твори. В Законі України «Про телебачення і радіомовлення» від 21.12.1993 № 3759-XII дається визначення аудіовізуального твору як частини телерадіопрограми, яка є об'єктом авторського права, має певну тривалість, авторську назву і власну концепцію, складається з епізодів або цілісних авторських творів, поєднаних між собою творчим задумом і зображувальними чи звуковими засобами та яка є результатом спільної діяльності авторів, виконавців та виробників [2].

Бернська конвенція до аудіовізуальних творів відносить кінематографічні твори, а також твори, «виражені способом, аналогічним кінематографії» [4].

Аудіовізуальні твори, закріплені в цифровій або іншій електронній формі, існують в Інтернеті у великій кількості. За допомогою торрент-файлів та з'єднання Інтернет вони можуть бути передані з одного комп'ютера на інший, не будучи розміщеними на сайтах. Прикладом такого розміщення є використання технології p2p (peer to peer), що дає можливість ділити файл на певну кількість дрібних цифрових шматочків і пересилати їх зі звичайного комп'ютера на інший такий самий комп'ютер (омінаючи сервер) та об'єднувати в ідентичний файл на комп'ютері кінцевого користувача[6].

Існує багато файлообмінників, діяльність яких зовсім не регульована. Окрім того, такі твори можуть знаходитися у безпосередньому доступі, передивлятися фільми можна і в он-лайн - режимі. Фактично в Інтернеті можна відшукати будь-який аудіовізуальний твір, подивитися його і скачати. А записи фільмів, які вийшли на екран, миттєво опиняються в мережі. За такої ситуації правласники несуть великі збитки, адже жодних відрахувань вони не отримують.

7) WEB – сайт як особливий об'єкт авторського права в мережі Інтернет. Дискусійним є питання стосовно правової природи веб-сайту. В літературі зазначають, що визначальним є вирішення питання про співвідношення юридичної сутності кожного з елементів веб-сайту,

які належать до різних правових інститутів, та умов визнання цієї неподільної цілісності самостійним об'єктом права, зокрема, інтелектуальної власності [12].

Не всі погоджуються з тим, що веб-сайт становить собою складений твір. Р.Еннан дотримується думки, що Інтернет – сайт близький до літературного твору, оскільки Інтернет – сторінка являє собою файл з текстовою інформацією, не зашифрованою у компільований файл. Ураховуючи те, що в основі Інтернет – сторінки знаходиться комп'ютерна програма, яка відповідно до ст.18 Закону охороняється як літературний твір, можна зазначити, що Інтернет-сайт також належить до галузі літератури [7].

О.М. Пастухов зазначає, що за своєю фізичною та юридичною природою Web-сайти близькі до баз даних, оскільки розміщені на них тексти зазвичай містять посилання на інші інформаційні ресурси на тому самому або іншому сайті [11].

Більшість суджень зводяться до того, що розробники Інтернет-сторінок здійснюють творчу працю і веб-сайт є твором. На підтвердження цього слугує і Лист державного департаменту інтелектуальної власності (нині – Державна служба інтелектуальної власності) «Про веб-сайт як об'єкт авторського права» від 22.01.2007 N 16-14/231, де вказано, що відсутність у законодавстві про авторське право визначення відповідних понять не може бути перешкодою у правовій охороні "веб-сайту", "веб-сторінки", "веб-порталу" як об'єктів авторського права, якщо вони є творами, тобто, результатами творчої діяльності людини[5].

Тому спектр думок щодо правової природи веб-сайту надзвичайно великий. Невизначеності сприяє і законодавча неврегульованість цього питання. Від визначення того, як має охоронятися цей специфічний об'єкт і закріпленні його на нормативному рівні в якості окремого об'єкта авторського права залежить ефективність захисту його елементів і складових від порушення.

На сьогодні Інтернет-сайти можна створити двома шляхами. Перший полягає у створенні сайту на замовлення спеціалістами, другий – самими користувачами. Коли автором Інтернет-сайту є одна людина, то усі елементи сайту створені саме цією особою і становлять результат його творчої праці. Якщо ж окремі елементи Інтернет-сайту створюються різними особами, то й проблема правової охорони твору, який отримав у результаті замовник, зростає, оскільки у окремих елементів сайту будуть різні автори.

Дизайн сайту, як його художнє оформлення, залежно від конкретних обставин в літературі визнається об'єктом авторського права, на зразок твору образотворчого мистецтва, або промислового зразка у випадку виключної унікальності та самоцінності розробленого дизайнерського рішення [13].

На думку М. Гури, проблема полягає у тому, що більшість елементів сайту є невеликими за обсягом та значимістю. Тобто окремо жодний автор не буде потребувати їх охорони та вимагати визнання своїх прав у разі їх порушення. Однак у своїй сукупності ці незначні, на перший погляд, елементи створюють неповторний та індивідуальний образ Інтернет-сайту, його дизайну, який безумовно підлягає правовій охороні, як єдиний об'єкт[14]. З цією думкою варто погодитися, оскільки автор претендує на авторство щодо всього сайту, який хоч і складається з різних елементів, але самі по собі вони не виражають задуму автора, і лише внаслідок творчої праці, інтелектуального добору і впорядкування становлять окремий твір.

Особливістю є те, що охороняються права автора на сайт в цілому, як об'єкт авторського права. Якщо ж автор створює оригінальний та унікальний сайт, використовуючи різні об'єкти авторського права, що вже мають автора, правовій охороні підлягає Інтернет-сайт у тому вигляді, в якому він створений, як результат творчого підбору, розташування, компоновання та поєднання структурних частин, внаслідок чого Інтернет-сайт набуває саме такої, а не інакшої об'єктивної форми [15]. Виходячи з вищевказаного, можна сказати, що Інтернет-сайт – це окремий комплексний об'єкт авторського права.

Висновки. Актуальність і проблемність захисту об'єктів авторського права в мережі зростає із зростанням кількості користувачів Інтернету. В наш час з розвитком новітніх технологій застосування відомих режимів правової охорони авторських прав викликає питання. Наведений в статті перелік об'єктів авторського права, що курсують в Інтернеті не є вичерпним. Деякі твори просто фізично не пристосовані для перебування в мережі. З розвитком нових способів відтворення їх в цифровій формі, кількість такої «Інтернет - творчості» буде збільшуватися.

Література

1. Закон України "Про авторське право і суміжні права" від 11 липня 2001р. // Відомості Верховної Ради. – 2001. - №43. – Ст. 214.
2. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21.12.1993 № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України.- 1994. - № 10 – ст. 43

3. Постанова Пленуму Верховного Суду України « Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 року №5 // Вісник господарського судочинства. – 2010. - №5. – ст.15.
4. Бернская конвенция об охране литературных и художественных произведений. Парижский акт от 24 июля 1971 года, изменённый 2 октября 1979 года. Женева: ВОИС, 1990. – Ст. 2(1).
5. Лист державного департаменту інтелектуальної власності «Про веб-сайт як об'єкт авторського права» від 22.01.2007 N 16-14/231[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.1466.0>
6. Мамчур Л. Розміщення твору в мережі Інтернет як спосіб його використання //Л. Мамчур //Теорія і практика інтелектуальної власності.— 2011. — № 3. – с.34 -40. – с.35, с.37
7. Еннан Р. Проблеми правової охорони інтелектуальної власності / Р.Еннан // Інтелектуальна власність. – 2012. – № 10. – ст.42-50.– с.42, с.46.
8. Пічкурова З.В. Проблеми охорони програмного забезпечення в Україні в контексті міжнародного досвіду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_28/Statti/4PDF.pdf
9. Полегенька О.Р., Правова охорона комп'ютерної програми як об'єкта авторського права /О.Р. Полегенька //Часопис Академії адвокатури України. – 2012. - №1. – с.4.
10. Жубанов Д. Яку форму правової охорони обрати для комп'ютерної програми / Д. Жубанов, Є. Стогній // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 9. – С. 37–41.
11. Пастухов Олександр Миколайович. Авторське право у сфері функціонування всесвітньої інформаційної мережі Інтернет: Дис.... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К., 2002. – 174с. – с.44, с.55.
12. Майданик Н.І. Сайт у мережі Інтернет як невизнаний об'єкт права інтелектуальної власності/Н.І. Майданик//Цивілістичні читання з проблем права інтелектуальної власності, присвячені пам'яті професора О.А. Підпригори (18.04.2007р.): зб. наук. доповідей та статей. – К.:ТОВ «Лазуріт –Поліграф». - 2008. – с. 182-183.
- 13.Томчук А.С. Web-сайт як комплексний об'єкт інтелектуальної власності /А.С. Томчук // Приватно - правовий метод регулювання суспільних відносин: стан та перспективи розвитку: зб. тез міжнар. наук. конф. студентів та аспірантів.-К. – Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права,2005.- с.292.
14. Гура М.В. Особливості застосування авторського права до Інтернет-сайту / М.В. Гура // Юридичний вісник України. – 2005. – № 45. – С. 15–18. – с.15.
15. Рудницька З.І. Правове регулювання створення та використання Інтернет – сайту як об'єкта авторського права/ З.І.Рудницька //Часопис Академії адвокатури України. – 2012.- №2.– с.4.